

**ФІЛОСОФІЯ ЛЮДИНИ
У ТРІАДІ «СОЦІУМ–ПРИРОДА–ТЕХНІКА»**

Пономарьов О.С.

Національний технічний університет «ХПІ», м. Харків

Загальна постановка проблеми. Сьогодні перед філософією людини постає складне переплетіння онтологічних, гносеологічних, аксіологічних та інших проблем, пов'язаних з самою можливістю збереження існування самої людини як біологічного виду і людської цивілізації як основного результату її діяльності. Істотне ускладнення і прискорення темпів науково-технічного і соціального прогресу породжує як зростання обсягу знань, матеріальних і духовних цінностей, так і погіршення якості життя за рахунок спотворення довкілля, незворотних кліматичних змін та реальної загрози глобальної екологічної катастрофи. Пошук раціональних шляхів та ефективних засобів подолання цієї ситуації стикається з низкою складних суперечностей економічного, соціального, екологічного та іншого характеру. Визначення місця і ролі людини у їх розв'язанні й ширше – у тріаді відносин «соціум-природа-техніка» – постає важливою екзистенціальною проблемою, розв'язання якої вимагає глибокої філософської рефлексії.

Зв'язок проблеми з актуальними завданнями зумовлює швидкість, з якою відбувається загострення деструктивних явищ. Серйозні авторитетні вчені прогнозують глобальну катастрофу протягом найближчих десятиліть, а ознаки її наближення ми відчуваємо вже сьогодні.

Аналіз публікацій з проблеми свідчить про її гостроту й актуальність та про те, що серед шляхів і засобів можливого її розв'язання найбільш часто розглядаються ноосферний підхід і концепція сталого розвитку. Їм присвячено величезну кількість монографій і наукових статей. В той же час, на нашу думку, в більшості з них недостатньо чітко визначається місце і роль людини у розв'язанні порушеної проблеми, а отже й потреба розвитку її екологічної свідомості.

Мета роботи полягає в аналізі системи взаємозв'язків людини у тріаді «соціум-природа-техніка», визначенні характеру впливу цих зв'язків на всі її елементи та безумовно, на саму людину, а також можливостей впливу людини і різних соціальних груп на цю тріаду та її елементи.

Виклад основного матеріалу. Розвиток техніки і технологій зумо-

вив зміну характеру буття людини, істотною мірою збільшуючи її можливості, але водночас знеособлюючи та підкоряючи її. Ускладнення взаємовідносин між людиною і технікою породжується ситуацією, коли артефакти у своїй сукупності утворюють так звану другу природу, чи техносферу, яка вийшла з під контролю людини як свого творця і функціонує за власними законами. Тому ще від Е. Каппа та П.К. Енгельмейєра взаємовідносини між людиною і технікою та різні їх аспекти привертають увагу багатьох філософів.

Це цілком зрозуміло, оскільки техногенна цивілізація кардинально змінює не тільки середовище буття, а й психологію та світосприйняття людей, систему їх життєвих цілей і цінностей, характер взаємовідносин, міжособистісного спілкування та взаємодії. Фактично вона робить людину роботоподібною. У зв'язку з цим постає важлива проблема відновлення людяності самої людини. Складність і важливість цього завдання зумовлена його глибиною і багатоаспектністю. Дійсно, для його розв'язання необхідні філософські, психологічні, педагогічні та інші умови.

Так, С.П. Мовчан і О.К. Чаплигін стверджують, що «одним з ефективних напрямків вирішення техніко-технологічних проблем є розробка сучасних засад моралі і моральності» [4, с. 57]. Цікаві аспекти цих засад пов'язані не тільки з користуванням технікою і технологіями, але й з їхньою розробкою. Адже при цьому часто можуть виникати суперечності, які зумовлені визнанням авторства, пріоритету, інтелектуальної власності та її захисту і використання тощо. Окрема група проблем породжена бінарним характером техніки й технологій, який полягає в можливості не тільки тих позитивних якостей, заради яких вони й розробляються, а й деструктивних, здатних наносити відчутної шкоди людині й навколишньому природному середовищу. Ця бінарність висуває питання моральної відповідальності розробників за результати й можливі наслідки використання їх творінь.

Проблема відповідальності нерозривно пов'язана з духовністю, яка має формуватися в системі професійної підготовки інженерів. В той же час, наприклад, А.О. Воронін вважає, що «моральні судження про техніку майже не залежать від її розуміння – онтологічні, антропологічні, соціологічні підходи однаково однаково можуть розглядати техніку морально індиферентною, шкідливою, прийнятною» [2, с. 93]. Техніка сама по собі дійсно є морально індиферентною. Йдеться ж про моральність тих, хто при її розробці не прораховує всі можливі варіанти її використання, та особливо про тих, хто свідомо прагне використати її можливості у деструктивних, руйнівних цілях або несвідомо й безвідповідально призводить до такого її використання із вкрай негативними наслідками.

Однак навіть без цих наслідків розвиток техніки та зростання обсягів господарської діяльності людини вкрай негативно позначаються на стані природи, а відтак і самої людини. Техносфера у поєднанні з егоїстичними

цілями соціуму, насамперед прагненням збільшення споживання товарів і послуг. На обмеження темпів виробництва і споживання була спрямована концепція сталого розвитку. Однак широке трактування її сутності поки що не зменшує ні цих темпів, ні рівня забруднення довкілля.

На слушну думку В.И. Данилова-Данильяна і К.С. Лосєва, «для того, щоб достатньо повно характеризувати сталий розвиток, треба істотно переглянути використовувані на практиці економічні індикатори, оскільки увесь попередній розвиток зводився до збільшення обсягу виробництва і споживання на основі все більш широкого й інтенсивного використання ресурсів» [3, с. 211]. Сьогодні на користь такого розуміння й практичного використання стратегії сталого розвитку виступає й перспектива близького вичерпання багатьох видів природних ресурсів. На жаль, серед них слід зазначити й такі життєво необхідні, як чисте повітря і питна вода.

Аналізуючи систему зв'язків людини у тріаді «соціум-природа-техніка», слід підкреслити, що, по-перше, ця система, містить складну сукупність прямих і зворотних зв'язків. Завдяки цьому між елементами в самій тріаді, між цими ж елементами і людиною та між тріадою у цілому і людиною має місце досить складний взаємовплив і постійна взаємодія. По-друге, ці зв'язки, як і взаємодія, яка відбувається завдяки їх існуванню, носять нелінійний характер, зумовлений складністю і самої людини, і компонентів розглядуваної тріади. До речі, через цю не лінійність та інерційність мислення, притаманну більшості людей, так важко розв'язувати проблеми й уникати глобальних загроз.

На наше глибоке переконання, запобігання перспективи глобальної екологічної катастрофи можливе тільки за умови філософського осмислення цілей, змісту й характеру освіти та впровадження нової освітньої парадигми. Вона має виходити з потреби цілеспрямованого послідовного екологічного виховання не тільки підростаючих поколінь, а й всього населення. Сьогодні вкрай необхідним постає усвідомлення буквально кожною людиною того, що у нас не залишається часу на роздуми. Необхідно негайно, рішуче й активно протистояти будь-яким діям і рішенням бізнесу і правлячих кіл, що поглиблюють небезпеку. Рішення міжнародних форумів з проблем екології повинні неухильно виконуватися всіма без винятку країнами світу.

Не випадково Н.В. Бордовська та О.О. Реан зазначають, що «поряд з традиційними проблемами навчання і виховання молодого покоління перед сучасною освітою стоять глобальні проблеми – розвиток планетарного мислення, виховання людини, що творить в душі загальнолюдських цінностей і готова цивілізовано вирішувати глобальні екологічні, економічні, енергетичні, продовольчі та інші завдання» [1, с.74]. Вважаємо, що розвиток планетарного мислення широких верств населення дійсно постає сьогодні одним із вкрай важливих завдань освіти на всіх її рівнях. Однак для його успішного виконання необхідно істотно підвищити якість професій-

ної підготовки педагогів.

Перш за все слід сформувані у них чіткі світоглядні позиції і культуру філософського мислення, професійну педагогічну і соціальну компетентність, чіткі світоглядні позиції, моральнісні принципи і переконання.

Висновки. Наведені міркування, аналіз порушеної проблеми і результати дослідження взаємовідносин людини, соціуму, природи і техніки дають вагомі підстави дійти таких висновків. По-перше, філософія людини має розглядати її як об'єкт рефлексії в системній єдності з природою, соціумом і техносферою, яка більш повно може характеризувати її онтологічну сутність. По-друге, в цій єдності важливо виявити сукупність прямих і зворотних зв'язків і характер їх впливу на людину. По-третє, єдність людини з цією тріадою визначає її роль в перспективах подальшого існування і розвитку цивілізації.

Література: 1. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика: учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2004. – 300 с. 2. Воронин А.А. Техника и мораль // Вопросы философии. – 2010. – №4. – С. 97-101. 3. Данилов-Данильян В.И., Лосев К.С. Экологический вызов и устойчивое развитие. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 416 с. 4. Мовчан С.П., Чаплигін С.К. Основи філософії техніки та технології. – Харків: Форт, 2013. – 316 с.